

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-129>

УДК 331.1:658.3

Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні на прикладі ТОВ «Машівка-Агро-Альянс»

Іваницька С.Б.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Галайда Т.О.

старший викладач кафедри економіки підприємства
та управління персоналом
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Сокура С.О.

студентка
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

У статті розглянуто сутність і значення розвитку корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах України. Доведено, що стан розвитку корпоративної соціальної відповідальності впливає на успішність бізнесу та задоволеність працівників роботою в компанії. Розроблено рекомендації щодо запровадження корпоративної соціальної відповідальності у ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» для поліпшення іміджу підприємства в громаді та підвищення ефективності його діяльності й конкурентоспроможності на ринку.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, зацікавлені сторони, працівники, прозорість, етична поведінка, партнерство, розвиток, культура відтворення, внутрішні комунікації.

Ivanytska S.B., Galayda T.O., Sokura S.O. РАЗВИТИЕ КОРПОРАТИВНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В УКРАИНЕ НА ПРИМЕРЕ ООО «МАСШЕВКА-АГРО-АЛЪЯНС»

В статье рассмотрены сущность и значение развития корпоративной социальной ответственности на предприятиях Украины. Доказано, что состояние развития корпоративной социальной ответственности влияет на успешность бизнеса и удовлетворенность работников работой в компании. Разработаны рекомендации по внедрению корпоративной социальной ответственности в ООО «Машевка-Агро-Альянс» для улучшения имиджа предприятия в обществе и повышения эффективности его деятельности и конкурентоспособности на рынке.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность, заинтересованные стороны, работники, прозрачность, этическое поведение, партнерство, развитие, культура воспроизведения, внутренние коммуникации.

Ivanytska S.B., Galayda T.O., Sokura S.O. THE DEVELOPMENT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN UKRAINE ON THE EXAMPLE OF LLC «MASHEVKA-AGRO-ALLIANCE»

The essence and significance of development of corporate social responsibility at Ukrainian enterprises are considered in the article. It is proved that the development of corporate social responsibility affects the success of business and the satisfaction of employees in the company. Recommendations on introduction of corporate social responsibility on "Mashivka-Agro-Alliance" LLC were developed to improve the image of the company in the community and increase its efficiency and competitiveness in the market.

Keywords: corporate social responsibility, stakeholders, employees, transparency, ethical behavior, partnership, development, culture of reproduction, internal communications.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток українського бізнесу, інтеграція України у світову економічну систему ставлять перед українськими компаніями нові питання, одне з яких пов'язане

корпоративною соціальною відповідальністю [1].

Нині соціально відповідальна діяльність бізнесу є загальноприйнятим правилом, якого дотримується значна кількість великих, серед-

ніх і навіть малих компаній у всьому світі. Корпоративна соціальна відповідальність в Україні знаходиться на стадії становлення [2].

Соціально відповідальний бізнес може стати більш успішним та забезпечувати сталий соціально-економічний розвиток території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми розвитку корпоративної соціальної відповідальності висвітлювали у своїх працях такі науковці: А.М. Колот [9], М.В. Курбатова [7], Є.В. Коваленко [6], Н.В. Шандова [10], О.А. Грیشнова [5], А.В. Бурковська [11], В. Воробей [1], В.П. Мазуренко [3], Т.В. Романова [13], О.В. Григор'єва [13], В.Б. Васюта [13]. Впровадження корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах України розглядали В. Ровенська [8], Л.Л. Стрембіцька [2], Н.О. Шира [12] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас залишаються недостатньо висвітленими практики ефективного впровадження корпоративної соціальної відповідальності суб'єктами підприємницької діяльності в Україні.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз стану розвитку корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах в Україні та розроблення рекомендацій щодо її запровадження у ТОВ «Машівка-Агро-Альянс».

Виклад основного матеріалу дослідження. Сам термін «корпоративна соціальна відповідальність» уперше був сформульований Генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном тільки в 1999 р. Існують декілька визначень цього поняття. У науковій літературі корпоративну соціальну відповідальність (КСВ) розглядають як просування практик відповідального бізнесу, які приносять користь бізнесу і суспільству та сприяють соціальному, економічному й екологічно стійкому розвитку шляхом максимізації позитивного впливу бізнесу на суспільство і мінімізації негативного. КСВ означає досягнення комерційного успіху шляхами, що цінують морально-етичні принципи співтовариства й навколишнє середовище. У більш широкому розумінні під корпоративною соціальною відповідальністю слід розуміти відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, споживачів, працівників, партнерів, активну соціальну позицію компанії, яка полягає у гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем. У цілому соціальна відповідальність бізнесу – це полі-

тика, яка свідомо і цілеспрямовано вибирається компанією для того, щоб не просто існувати та отримувати прибуток, а добровільно робити свій позитивний внесок у розвиток сучасного суспільства [3].

Отже, корпоративна соціальна відповідальність – це відповідальність підприємства перед своїми співробітниками, партнерами, клієнтами, споживачами, громадою, а також ведення підприємницької діяльності в таких умовах, які відповідають нормам законодавства.

Для успішного здійснення корпоративної соціальної відповідальності підприємства розробляють стратегію. Стратегія щодо корпоративної соціальної відповідальності є корпоративним документом, у якому визначаються цінності і стандарти, згідно з яким здійснюється операційна діяльність підприємства. Успіх компанії у цій сфері залежить від її професійності, якості відносин із групами зацікавлених сторін [4].

В Україні системне поширення ідей соціальної спрямованості і соціальної активності бізнесу було започатковано у 1996 р. Українською асоціацією якості та Українським союзом промисловців та підприємців (УСПП) одночасно із запровадженням принципів всеохоплюючого управління на основі якості (TQM), зокрема проведення конкурсів організаційної досконалості за моделлю EFQM. Подібні моделі передбачають формування в організації будь-якої сфери діяльності усвідомлення, що досягнення успіху можливе лише за умови, що діяльність є корисною для суспільства, відповідає його цінностям і цілям [5].

Недостатній рівень розвитку КСВ в Україні пояснюється наявністю низки стримуючих чинників, таких як нестача фінансових ресурсів, недосконалість чинного законодавства у сфері соціальної відповідальності бізнесу, складність визначення економічного ефекту від соціально відповідальної діяльності, відсутність належних стимулів розвитку соціальної відповідальності. Ступінь впливу цих чинників на підприємства різних розмірів має певні відмінності. Так, для малих підприємств найбільшим стримуючим чинником є недосконале вітчизняне законодавство, для середніх і великих – нестача фінансових ресурсів [6].

Розвиток корпоративної соціальної відповідальності вітчизняним компаніям слід розпочинати з вибору найбільш перспективних форм соціального інвестування, які знаходяться в руслі довгострокового інтересу компанії. Тобто КСВ буде інтегрована не лише у

систему управління компанією, а й у загальну корпоративну бізнес-стратегію, включаючи соціальні, економічні та екологічні цілі. При цьому КСВ не слід ототожнювати лише з благодійністю. Навпаки, вона передбачає прояв випереджаючих соціальних ініціатив компанії, які проявляються у формуванні дієвого партнерства із зацікавленими особами (персоналом, споживачами, власниками, територіальними громадами, представниками держави тощо). Тобто корпоративна соціальна відповідальність проявляється у впливі управлінських рішень та результатів діяльності компанії (продукти, послуги) на суспільство і навколишнє середовище [7].

Для побудови ефективної системи впровадження КСВ в Україні необхідно створити умови для діалогу між урядом, бізнесом і суспільством, розробити національну загальну стратегію розвитку КСВ, створити єдиний інформаційний сайт для забезпечення обізнаності суб'єктів бізнесу у сфері практичних питань КСВ [8].

Отже, значну роль у забезпеченні конкурентоздатності, досягненні високої продуктивності та прибутковості підприємства сьогодні відіграють соціально відповідальні функції. Відбувається трансформація суспільних цінностей та пріоритетів, яка вимагає внесення змін до діючої практики управління, забезпечення інтеграції принципів, методів та інструментів соціальної відповідальності у діяльність ТОВ «Машівка-Агро-Альянс».

Основним видом діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «Машівка-Агро-Альянс» є вирощування зернових культур (окрім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Для цього підприємства корпоративна соціальна відповідальність повинна стати щоденною добровільною діяльністю, спрямованою на взаємодію з усіма зацікавленими сторонами для розвитку довірливих відносин.

У своїй корпоративній соціальній відповідальності ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» повинно дотримуватися принципів:

- прозорості – відкритості по відношенню до власної діяльності, надання достовірної інформації про товариство в доступній та повній мірі;

- підзвітності – готовності товариства звітувати про вплив своєї діяльності на суспільство і довкілля;

- діалогу (взаємодії) із зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) для надання інформації та роз'яснення будь-яких рішень това-

риства. Діалог зі стейкхолдерами повинен відбуватися на засадах повної інформаційної відкритості та інноваційного підходу;

- етичної поведінки – поведінки, яка відповідає прийнятим принципам корпоративної культури та узгоджена з міжнародними нормами поведінки;

- дотримання міжнародних норм, які є загальноприйнятими і засновані на визнаних нормах міжнародного права;

- дотримання законодавства України.

ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» повинно поважати і приймати до уваги інтереси всіх зацікавлених сторін, а також повинно взаємодіяти із зацікавленими сторонами. Для товариства зацікавлена сторона (стейкхолдер) – це особа або група людей, зацікавлених у будь-яких рішеннях товариства або його діяльності у цілому.

Акціонери зацікавлені у стабільному розвитку товариства, його позитивному іміджі, прибутковій діяльності, поліпшенні технічних та економічних показників роботи товариства.

Організації-партнери зацікавлені у стабільному розвитку, позитивному іміджі, прозорості процедур діяльності, взаємовигідній співпраці та виконанні зобов'язань.

Органи державної влади та місцевого самоврядування зацікавлені в якісному вирощуванні, збиранні, переробці та зберіганні культур (окрім рису), бобових культур і насіння олійних культур, у стабільному розвитку товариства (забезпечення робочих місць, реалізація соціальних програм, сплата податків), задоволеності мешканців роботою товариства, дотриманні норм законодавства України.

Працівники зацікавлені у стабільному розвитку товариства, стабільних доходах, розвитку системи мотивації та стимулювання персоналу, розвитку соціальних програм для персоналу, своєму особистому розвитку та підвищенні кваліфікації, кар'єрному зростанні, поліпшенні умов та охорони праці, зміцненні безпеки та здоров'я.

Медіаорганізації зацікавлені у доступності та відкритості інформації про товариство, швидкому реагуванні на інформаційні запити та надійному партнерстві.

Громадські і благодійні організації зацікавлені у партнерстві для реалізації спільних проєктів.

Споживачі/клієнти зацікавлені у якісному вирощуванні, збиранні, переробці, зберіганні та відвантаженні культур (окрім рису), бобових культур і насіння олійних культур, підвищенні культури, якості та оперативності

обслуговування, прозорості сервісу, швидкому реагуванні на звернення.

ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» повинно будувати свою політику корпоративної соціальної відповідальності з метою створення можливості для діалогу між товариством та зацікавленими сторонами. Діалог із ними має відбуватися на засадах повної інформаційної відкритості та структурованого підходу, інноваційним прикладом якого можна вважати діяльність громадської приймальні товариства.

Громадська приймальня – це форма структурованого діалогу товариства, у рамках якої пересічні споживачі можуть поспілкуватися з керівником товариства. Під час спілкування товариство інформує споживачів, працівників, державні органи влади, партнерів та акціонерів про рішення товариства, роз'яснює цінову політику, збирає інформацію щодо підвищення ефективності своєї діяльності.

Підприємство повинно розробити стратегію розвитку і плани щодо секторального лідерства, в розрізі якої потрібно визначити п'ять ключових прагнень із корпоративної соціальної відповідальності, про які товариство буде інформувати свої зацікавлені сторони, а також щорічно звітуватися щодо їх виконання.

Прагнення ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» з корпоративної соціальної відповідальності:

1. Бути найкращим товариством для своїх клієнтів.
2. Бути найкращим товариством для своїх працівників.
3. Бути найкращим товариством для громади.
4. Бути найкращим безпечним товариством.
5. Бути найкращим екотовариством.

Клієнтоорієнтованість повинна стати основним пріоритетом стратегії розвитку товариства, оскільки сама специфіка діяльності ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» спрямована на задоволення потреб та очікувань своїх споживачів/клієнтів. У цьому аспекті товариство має таке завдання: бути найкращим за рівнем обслуговування споживачів/клієнтів серед підприємств України з вирощування, збирання, підготовки до зберігання та відвантаження зернових культур (окрім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Здійснити це прагнення товариство повинно через:

- підвищення якості кон'юнктури на аграрному ринку;
- підвищення культури та якості надання послуг споживачам/клієнтам;

- підвищення обізнаності мешканців щодо політики товариства через проведення різноманітних заходів та роз'яснень у ЗМІ;

- налагодження зворотного зв'язку для кращого розуміння потреб споживачів/клієнтів.

У Полтавській області нараховується багато підприємств, що створюють конкурентне середовище для товариства в пошуках професійних і талановитих співробітників. ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» повинно вважати своїх співробітників рушійною силою його розвитку, саме тому товариство повинно протягом наступних трьох років:

- поліпшити лояльність персоналу за допомогою підвищення мотивації, побудови культури відтворення, розповсюдження та адаптації знань у товаристві (підвищення кваліфікації, навчання і розвитку персоналу), організації корпоративних заходів як для працівників, так і для їхніх сімей та ветеранів підприємства, створення програми корпоративного волонтерства, започаткування програми «Лінія довіри», налагодження ефективних внутрішніх комунікацій (інформаційний стенд, внутрішній навігатор);

- створити умови для ефективного соціального діалогу через існування активної професійної спілки й укладання дієвого колективного договору;

- інвестувати ресурси в програми оздоровлення персоналу і корпоративного страхування;

- виявляти, залучати і працевлаштовувати найкращу талановиту молодь шляхом тісної співпраці з навчальними закладами та надання можливості студентам проходження виробничої і переддипломної практики;

- працевлаштувати осіб з обмеженими можливостями на робочі місця, створені відповідно до вимог ст. 19 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів»;

- щорічно організовувати та проводити медичний огляд працівників, які працюють у шкідливих чи небезпечних умовах праці. Для своєчасного надання медичної допомоги у разі настання нещасних випадків створити «Пункт охорони здоров'я», систематично проводити моніторинг терміну дії та наявності на робочих місцях медпрепаратів та аптечок першої медичної допомоги.

ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» працює у Полтавській області, його діяльність є соціально важливою, тому підприємство не може розглядатися окремо від громади. Відносини з громадою є необхідною умовою функціонування самого товариства. Звичайно, роз-

виток регіону має забезпечуватися державною політикою, але сьогодні процес розвитку регіону також залежить від внеску не лише державних органів і громадських організацій, а й таких товариств, як ТОВ «Машівка-Агро-Альянс».

Програму підтримки розвитку громад товариство має будувати за такими напрямками:

1. Культурний розвиток. Підтримка культурних традицій має бути одним із ключових елементів соціальних інвестицій товариства, оскільки Полтавщина розглядається як унікальна територія з культурно-історичною спадщиною. Підприємство повинно намагатися розвивати художні народні промисли, унікальні мистецькі акції, організувати свята для співробітників підприємства. Такі корпоративні свята зможуть більш згуртувати колектив, до того ж характер цих свят найбільш сприяє дружньому спілкуванню. Свято має принести задоволення колективу, щоб довіра співробітників до керівництва зросла, вони отримали б можливість дізнатися більше про своїх колег із різних боків. ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» неодноразово брало участь у районних заходах, присвячених Дню незалежності України та Дню державного прапора, а також було одним з організаторів «Свята врожаю», де представило виставку скульптур та композицій із соломи й інших природних матеріалів, а також виставку сільськогосподарської техніки.

2. Підтримка спорту. Полтавщина відома спортивними досягненнями своїх спортсменів. Повинні бути спортивні традиції й у трудовому колективі ТОВ «Машівка-Агро-Альянс». Товариству потрібно зацікавити молодь новими можливостями у спорті та продемонструвати, що сповідувати активний здоровий спосіб життя та займатися спортом – престижно.

3. Співпраця з місцевими громадами. Товариство є відкритим до співпраці з місцевою громадою, саме тому воно повинно відкрити програму, яка дасть змогу налагодити більш активну та ефективну співпрацю з громадськими організаціями, благодійними фондами, університетами та медіа регіону.

4. Допомога малозабезпеченим сім'ям. У ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» повинні розуміти, що сім'я, в якій середньомісячний сукупний дохід нижчий від прожиткового мінімуму, не може повністю забезпечити себе всім необхідним, тому повинно допомагати таким сім'ям матеріально.

5. Проведення діагностики існуючої корпоративної культури та виявлення задоволеності

нею співробітників ТОВ «Машівка-Агро-Альянс», проведення методики комплексного вивчення соціально-психологічної структури колективу, що дасть змогу визначити найважливіші показники його емоційного стану. Отже, пропонується періодично проводити анкетування всіх співробітників ТОВ «Машівка-Агро-Альянс». Від психологічного клімату в трудовому колективі залежить як благополуччя членів колективу, так і їх працездатність. Анкетування дасть змогу виявити, наскільки співробітники задоволені роботою в трудовому колективі. Анкетування необхідно проводити анонімно. Якщо проводити його хоча б раз на рік, можна буде стежити за змінами, що відбуваються в колективі, та приймати своєчасні рішення для усунення виявлених негативних проблем.

6. Проведення «Дня відкритих дверей» для дітей працівників товариства. Дітям завжди цікаво, чим займаються на роботі батьки, тому ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» повинно надавати можливість дітям працівників не лише побачити підприємство, а й покататися на сільськогосподарській техніці і дізнатися більше про всі етапи вирощування сільськогосподарських культур.

Бути найкращим «безпечним» товариством. Специфіка діяльності ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» пов'язана з небезпечною роботою, саме тому зменшення ризиків є пріоритетом для товариства у таких напрямках:

– зменшення травмування власного персоналу, що буде досягнуто шляхом упровадження міжнародного стандарту з розроблення систем управління охорони здоров'я та безпеки персоналу – OHSAS 18001, зокрема: розроблення нормативних документів (інструкції з охорони праці, положень); перевірки з охорони праці, з пожежної безпеки, робочих місць тощо; навчання персоналу (проведення інструктажів та навчання).

Товариство ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» повинно піклуватися про безпеку і захист своїх працівників на робочому місці, у тому числі попереджати працівників про наявність (можливу наявність) на робочому місці ризику чи небезпеки. Керівники відповідних служб та інженерно-технічні працівники підприємства повинні здійснювати розроблення і виконання системи заходів із поліпшення умов праці, забезпечувати ритмічність виробництва, дотримання законодавства про працю і виконання рішень керівництва із цих питань.

Бути найкращим екотовариством (із мінімізації негативного впливу на навколишнє

середовище регіону). Товариство повинно ставити перед собою завдання максимально зменшити негативний вплив виробничої діяльності на навколишнє середовище. Для цього потрібно запланувати впродовж наступних трьох років:

– створення та впровадження програми енергоефективності та ресурсоефективності (введення електронного документообігу, поліпшення логістики автомобільного парку, зменшення використання паперу);

– спрямування на переробку та утилізацію відходів від виробничої діяльності (автомобільні шини, олива, папір, акумулятори, металобрухт);

– упровадження природоохоронних програм зі збереження біосфери (наприклад, посадка дерев).

Висновки з цього дослідження. Корпоративна соціальна відповідальність повинна сприйматися як повноцінний структурний елемент розвитку товариства, що впливає на його імідж, інвестиційну привабливість, марке-

тингову ефективність, побудову ефективних взаємовідносин із різними цільовими групами й на інші важливі параметри, які становлять основу успішності діяльності товариства.

Основними характеристиками корпоративної соціальної відповідальності у ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» повинні стати: добровільність; інтегрованість у бізнес-стратегію підприємства, системність; користь для всіх зацікавлених сторін: співробітників, споживачів, клієнтів, акціонерів, громади тощо, а також для самого товариства; внесок у процес сталого розвитку.

Діяльність ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» повинна бути прикладом успішного ведення бізнесу, що будується на принципах соціальної справедливості та екологічної доцільності.

Корпоративна соціальна відповідальність у ТОВ «Машівка-Агро-Альянс» повинна бути спрямована на всіх зацікавлених сторін, що, своєю чергою, сприятиме конкурентоздатності, зменшенню ризиків, прибутковості та підвищенню продуктивності товариства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воробей В. Корпоративна соціальна відповідальність чи вигода? Києво-Могилянська Бізнес Студія. 2005. № 10. URL: <http://www.management.com.ua/cm/cm037.html>.
2. Стрембіцька Л.Л. Оцінка інтенсивності впровадження корпоративної соціальної відповідальності в Україні. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/2250/1/strembitska.pdf>.
3. Мазуренко В.П., Засенко О.Ю. Сучасна концепція корпоративної соціальної відповідальності у міжнародному бізнесі. Ефективна економіка. 2012. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1199>.
4. Місько Г.А. Вплив корпоративної соціальної відповідальності на ефективність операційної діяльності підприємства. Вісник соціально-економічних досліджень. 2009. № 36. С. 113–118.
5. Грішнова О. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні. Україна: аспекти праці. 2010. № 7. С. 3–8.
6. Коваленко Є.В. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 9. 2016. С. 134–139.
7. Курбатова М.В., Левін С. Соціальна відповідальність російського бізнесу. ЕКО. 2005. № 10. С. 13.
8. Ровенська В., Лінник В. Особливості впровадження корпоративної соціальної відповідальності бізнесу в Україні та Туреччині. Вісник Приазовського державного технічного університету. 2016. Вип. 32. Т. 1. С. 209–215.
9. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів. URL: file:///D:/!NoDelete!/Downloads/ecte_2013_4_2.pdf.
10. Шандова Н.В. Особливості розвитку корпоративної соціальної відповідальності. Вісник ЖДТУ. 2016. № 1(75). С. 123–128.
11. Бурковська А.В., Лункіна Т.І. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2015. Вип. 4. С. 38–43.
12. Шира Н.О., Іващенко А.І. Напрями впровадження системи корпоративної соціальної відповідальності в практику українських підприємств. Ефективна економіка. 2013. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_11_57.
13. Романова Т.В., Григор'єва О.В., Васюта В.Б. Становлення та розвиток соціально відповідального бізнесу: вітчизняний та європейський досвід. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 9. С. 409–412. URL: <http://global-national.in.ua/issue-9-2016>.

REFERENCES:

1. Vorobei V. (2005) Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist chy vyhoda? [Corporate Social Responsibility or Benefit?]. Kyievo-Mohylianska Biznes Studiiia [Kyiv Mohyla Business Studio.], no.10. Available at: <http://www.management.com.ua/cm/cm037.html>. (accessed 25 November 2018).
2. Strembitska L.L. Otsinka intensyvnosti vprovadzhennia korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v Ukraini [Estimation of the intensity of implementation of corporate social responsibility in Ukraine]. Available at: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/2250/1/strembitska.pdf>. (accessed 27 November 2018).
3. Mazurenko V.P., Zasenka O.Yu. (2012) Cuchasna kontseptsiiia korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti u mizhnarodnomu biznesi [Contemporary Concept of Corporate Social Responsibility in International Business]. Efektyvna ekonomika [Effective economy] (electronic journal), no. 6. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1199>. (accessed 15 November 2018).
4. Misko H.A. (2009) Vplyv korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti na efektyvnist operatsiinoi diialnosti pidpriemstva [Influence of corporate social responsibility on the efficiency of operational activity of the enterprise] // Bulletin of socio-economic research, no. 36, pp. 113-118.
5. Hrishnova O. (2010) Sotsialna vidpovidalnist biznesu: sutnist, znachennia, stratehichni napriamy rozvytku v Ukraini [Corporate Social Responsibility: Essence, Importance, Strategic Directions of Development in Ukraine]. Ukraine: aspects of labor, no. 7, pp. 3-8.
6. Kovalenko Ye.V. (2016) Rozvytok korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v Ukraini [Development of Corporate Social Responsibility in Ukraine]. Global and national problems of the economy, vol. 9, pp. 134-139.
7. Kurbatova M.V., Levin S. (2005) Sotsialna vidpovidalnist rosiiskoho biznesu [Social responsibility of Russian business]. Moscow: ECO, no.10, p.13.
8. Rovenska V., Linnnyk V. (2016) Osoblyvosti vprovadzhennia korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu v Ukraini ta Turechchyni [Features of introduction of corporate social responsibility of business in Ukraine and Turkey]. Bulletin of the Priazov State Technical University, vol. 32, T1, pp.209-215.
9. Kolot A.M. Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist: evolutsiia ta rozvytok teoretychnykh pohliadiv [Corporate Social Responsibility: Evolution and Development of Theoretical Views]. Available at: file:///D:/!NoDelete!/Downloads/ecte_2013_4_2.pdf. (accessed 19 November 2018).
10. Shandova N.V. (2016) Osoblyvosti rozvytku korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti [Features of the development of corporate social responsibility]. Journal of ZHDTU, no.10 (75), pp. 123-128.
11. Burkovska A.V., Lunkina T.I. (2015) Rozvytok korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v Ukraini [Development of Corporate Social Responsibility in Ukraine]. Bulletin of the Agrarian Science of the Black Sea Region, vol. 4, pp. 38-43.
12. Shyra N.O., Ivashchenko A.I. (2013) Napriamy vprovadzhennia systemy korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v praktyku ukrainskykh pidpriemstv [Areas of implementation of the system of corporate social responsibility in the practice of Ukrainian enterprises]. Efektyvna ekonomika [Effective economy], (electronic journal), no. 11, Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_11_57 (accessed 27 November 2018).
13. Romanova T.V., Hryhorieva O.V., Vasiuta V.B. (2016) Stanovlennia ta rozvytok sotsialno vidpovidalnoho biznesu: vitchyzniani ta yevropeyskyi dosvid [Formation and development of socially responsible business: domestic and European experience]. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky [Global and national problems of the economy] (electronic journal), vol. 9, pp. 409-412. Available at: <http://global-national.in.ua/issue-9-2016>. (accessed 2 December 2018).